

ORTAÖĞRETİM ÜLKELER COĞRAFYASI DERS KİTAPLARININ NİTELİKLERİNİ ARTIRMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

Yrd.Doç.Dr. Alaattin KIZILÇAOĞLU*

ÖZET

Ülkemizde lise ülkeler coğrafyası ders kitapları; sınıf içindeki eğitim-öğretim sürecinde en yaygın kullanılan materyal olup, öğretim sürecinin içeriğine önemli ölçüde yön vermektedir. Bu çalışmanın amacı, orta öğretim ülkeler coğrafyası ders kitaplarının hazırlanmasında niteliği arttırmaya yönelik öneriler sunmaktır. Bu öneriler, öğretmen yada öğretmen adaylarının Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanmış lise ülkeler coğrafyası ders kitaplarını eleştirisel gözle incelemesine ve ders kitaplarının zayıf ya da üstün yanlarını görmelerine yardımcı olacaktır. Ayrıca bu çalışmada sunulan niteliği arttırmaya yönelik öneriler doğrultusunda ülkemizde okutulan orta öğretim ülkeler coğrafyası ders kitapları örnekler verilerek tenkit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya Eğitimi, Ülkeler Coğrafyası

SOME SUGGESTIONS TO INCREASE ATTRIBUTES OF HIGH SCHOOL WORLD REGIONAL GEOGRAPHY TEXTBOOKS

ABSTRACT

World regional geography textbooks of high school are the most common educational tools for the teachers and students. Thus, they affect education heavily. The purpose of this article is to provide some inputs and suggestions for those who prepare these books so that we can have better

* Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler öğretmenliği Anabilim Dalı

prepared textbooks. These suggestions will provide teachers or prospectus teachers to look critically to the books approved by Talim Terbiye Kurulu, in this way, they will see positive and negative sides of the textbooks. Furthermore, in order to support the recommendations about to increase the quality of education, which is provided in this article, Regional Geography textbooks in Turkish high schools are examined and criticized with some examples.

Key Words: Geography Education, World Regional Geography

GİRİŞ

Ders kitapları, öğretim sürecinde sınıf içindeki aktivitelere yön veren, öğretmenin neleri öğreteceğini, öğrencilerin neleri öğreneceğini etkileyen önemli bir kaynaktır. Öğretim programlarına uygun olarak hazırlanan ders kitapları geliştirilen tüm çağdaş araç-gereçlere karşın öğrenme-öğretme sürecinde en çok kullanılan öğretim materyalidir.

öğretimin planlanması ve uygulanmasından birinci derecede sorumlu olan öğretmenden beklenen, ders kitabı seçiminde en doğru kararı vermesidir. Bunun içinde öğretmenin iyi bir ders kitabının niteliklerini bilmesi gerekir¹. Kullanılan ders kitabının niteliği, ülkeler coğrafyası öğretimine yön veren temel etkenler arasında yer almaktadır. Öğretmenlerin azımsanmayacak oranda derste kullandıkları kitabı bir müfredat gibi kabullendikleri bilinmektedir. Bu nedenle, kullanılan kitabın niteliği daha da önem arz etmektedir.

Coğrafya eğitiminde başarı, bir ölçüde okutulan ders kitaplarının niteliğine bağlıdır. Bu çalışmada; ortaöğretim ülkeler coğrafyası ders kitaplarının hazırlanmasında niteliği arttırmaya yönelik öneriler sunulmuştur.

¹ Duman Tayyip, Necmettin Karakaya, Melek Çakmak, Müren Eray, Mahmut Özkan, (2001), **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (Matematik)**. Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Yayın No:282, s. 124.

Bu araştırma; öğretmen ya da öğretmen adaylarının lise ülkeler coğrafyası ders kitaplarını eleştirel gözle incelemesine, ders kitaplarının zayıf ya da üstün yanlarını görmelerine yardımcı olmayı hedeflemektedir.

ORTAÖĞRETİM ÜLKELER COĞRAFYASI DERS KİTAPLARININ NİTELİKLERİNİ ARTTIRMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

Orta öğretim ülkeler coğrafyası ders kitaplarında niteliği arttırmaya yönelik öneriler dört ana başlık altında sunulacaktır. Bunlar: A.Fiziksel yapı ve bölümlere ilişkin öneriler, B.İçeriğe ilişkin öneriler, C.Dil ve anlatıma ilişkin öneriler, D.Görsel tasarıma ilişkin önerilerdir.

A.Fiziksel Yapı ve Bölümlere İlişkin Öneriler

Ders kitaplarında fiziksel yapı özelliklerini; kitapta kullanılan malzeme, kitabın ebadı, kitabın kapağı, kitabın baskısı v.b. unsurlar oluşturur. Ders kitaplarında olması gereken bölümler ise; içindekiler, ünitenin konuları, hedef ifadeleri, dizin, önsöz, sözlük, kaynaklar, alıştırmalar, hazırlık çalışmaları, ara sorular, ünite sonu değerlendirme soruları, özet ve projeden oluşur. Ders kitabının içeriğinde ne kadar yararlı bilgiler olursa olsun fiziksel yapısı itici olan bir kitabın, öğrencinin ilgisini çekme ihtimali az olacağından, öğretimde etkili bir şekilde kullanılması zorlaşacaktır".

Ülkeler coğrafyası ders kitapları; baskı hatalarından arındırılmış, dayanıklı ve kullanımı kolay, estetik bakımdan çekici olmalıdır. Ders kitabında farklı sayfa düzeni, yazı boyutu ve yazı tiplerinin kullanılmasından kaçınılmalıdır. Okuma ve not almayı kolaylaştırıcı şekilde sayfalarda kenar boşlukları geniş tutulmalıdır.

¹ Kılıç Abdurrahman, Serdal Seven, (2002), **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi**. Ankara: Pegem Yayıncılık. 2.Baskı, s. 143-145.

Ülkemizdeki diğer ders kitaplarında olduğu gibi ülkeler coğrafyası ders kitapları, ekseriyetle düşük kalitede kâğıda basılmakta ve bundan dolayı daha çabuk yırtılmakta, kirlenmekte ve baskıda sorun çıkarmaktadır. Bu nedenle ders kitaplarının daha nitelikli ve kullanışlı hale getirilmesinde kaliteli kâğıt kullanımı son derece önemlidir.

Ülkeler Coğrafyası ders kitaplarında genellikle öğretime yardımcı unsurlara geniş ölçüde yer verilmesi gerekmektedir. Normal ebat (16x24-A5) hazırlanan ülkeler coğrafyası ders kitaplarında zaman zaman sayfanın önemli bir kısmı öğretime yardımcı unsurlarla işgal edilmekte, böylece metin kısmının takibi güçleşmektedir. Bundan dolayı lise ülkeler coğrafyası ders kitaplarında büyük ebat (19x27-B5) kullanılmalıdır. Büyük ebatla düzenlenecek olan ülkeler coğrafyası ders kitaplarında sayfanın metin kısmının iki sütun şeklinde verilmesi metnin takibini kolaylaştıracaktır.

Öğretime yardımcı unsurlar bakımından oldukça zengin olması gereken lise ülkeler coğrafyası ders kitaplarının kapağı estetik olarak düzenlenmeli ve dersin içeriğine uygun bir kapak düzenine yer verilmelidir. Atalay'ın³ eserinin kapağı bu açıdan diğerleri^{4 5 6} ile kıyaslandığında oldukça doyurucudur. Kapakta fotoğraflara yer verilmiş ise bu görüntülerin nerelere ait olduğu iç kapakta belirtilmelidir.

Ülkeler coğrafyası ders kitaplarında öğrencilerin ve öğretmenin kitapta yer alan ders konularını izlemesini kolaylaştırmak amacıyla düzenlenen içindikiler bölümü ilgi çekici bir şekilde düzenlenmelidir. Bu bölümünde çekiciliği artırmak maksadıyla önemli konu ve mekânlara ilişkin

³ Atalay İbrahim, (2000), Ülkeler Coğrafyası (Lise). İstanbul:İnkılâp Yay.

⁴ Erdoğan Yusuf, (1997), Ülkeler Coğrafyası Ders Kitabı. Ankara: BEM-KOZA Eğt. Bas. Yay. San. Tic. Ltd. Şti.

⁵ Gözenç Selami, Celal Aydın, (1997), Liseler İçin Ülkeler Coğrafyası. Ankara: Doğan Yayıncılık.

* Çelik Hakan, Ali Mercan, Kâmil Ünel, Yusuf Yürük, (2003), Ülkeler Coğrafyası (Liseler İçin). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları:3490, Ders Kitapları Dizisi:691.

çarpıcı fotoğraflara yer verilebilir. Özellikle Gözeç ve Aydın'ın⁷ lise ülkeler coğrafyası ders kitabının içindekiler bölümü öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde hazırlanmıştır.

Ülkeler coğrafyası ders kitapları yazarlar hakkında bilgi içermelidir. Yazarın özgeçmişi, eserleri, uzmanlık alanı, konuyla olan bağlantısı, aldığı eğitimin yazdığı kitapla uygunluğunu saptamak ve sonuçta tavsiye edilebilecek ders kitabına karar verebilmek için yazar hakkında yeterince bilginin kitapta bulunması gerekmektedir⁸. Ülkemizdeki ülkeler coğrafyası ders kitapları bu özelliği taşımamaktadır.

Lise ülkeler coğrafyası ders kitaplarında öğrencinin dersin amacının farkında olmasını sağlayacak öğrenciye hitaben önsöz ve giriş bölümlerine yer verilmelidir. Kitabın giriş bölümünde dersin önemine ilişkin metinlere yer verilmelidir. Öğrencinin bu dersi niçin aldığı, bu kitabın ya da dersin onlara ne gibi katkılar sağlayacağı, söz konusu kitaptan nasıl yararlanılabileceği açıklanmalıdır. Ülkemizdeki ülkeler coğrafyası ders kitaplarında önsöze yer verilmemiştir.

Ders kitabında açıklanması gerekli kelime ve terimleri belirten kapsamlı alfabetik bir sözlüğe yer verilmeli ve sözlükte yer alan kavramlara ilişkin açıklamalar yeterince anlaşılır olmalıdır.

Kitabın arka kısmında yer alan dizin, öğrenci ya da öğretmenlere kitapta aradıkları mekân, olay, konu ya da kavramları kolaylıkla bulmalarına yardımcı olacak şekilde düzenlenmelidir. Ülkemizdeki ülkeler coğrafyası ders kitaplarında dizine yer veren esere rastlanılmamıştır.

Kaynakça; yazım kurallarına uygun, eksiksiz ve anlaşılır bir biçimde yazılmış, güncel ve araştırma tekniklerine uygun bir şekilde verilmelidir. Ülkeler coğrafyası ders kitaplarında her ünitenin sonunda kaynakçaya yer

⁷ Gozcnç, Aydın, Ön.ver.

⁸ Ataman Ayşegül, Melike Şapolya Erol, Münire Gevrekçi, Melek Çakmak, Leyla Ercan, Sedat Yüksel, Şaban Çetin, (2001), **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (Yabancı Dil)**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Yayın No:280.

verilebilir. Yazar kaynakçada verdiği eserlerden hangilerinin mutlaka okunması gerektiğini detaylı bir şekilde vermelidir. Böylece kitap öğrenciye rehberlik edecek şekilde düzenlenmelidir. Kitapta yazar tarafından önemli konulara ilişkin ek kaynaklar (Web siteleri v.s) tavsiye edilmelidir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde coğrafya ders kitaplarında konuların anlatılmasında bilgisayar ve İnternette de faydalanılmaktadır. Bunun için kitap içinde çeşitli yerlerde İnternet adresleri verilerek buralara girilmesi tavsiye edilmelidir⁹.

Ders kitabında ünite ve konu başlarında hazırlık çalışmalarına öğrencilerin konuya ön hazırlık yapmaları maksadıyla yeterince yer verilmelidir. Hazırlık çalışmaları öğretmenin rehberliğinde öğrencilerin konuya ilişkin ders kitabının dışındaki kaynaklardan bilgi edinmesine yönelik uygulamalara yer vermelidir. Hazırlık çalışmaları; öğrencileri seviyelerine uygun araştırma, inceleme ve gözlem yapmaya teşvik etmeli, öğrencilerin bilgi ve beceri birikimlerine uygun olmalıdır. Hazırlık sorulan, öğrencide ünite ya da konuyu öğrenmek için ilgi ve istek uyandırmalıdır. Hazırlık çalışmalarında öğrencilerin yaratıcılıklarını destekleyici analiz, sentez ve değerlendirmeye yönelik soru türlerine yer verilmelidir. Hazırlık çalışmaları öğrencileri yönlendirecek rehber bilgilere yer vermeli, öğrencilerin çok fazla zamanını almayacak şekilde düzenlenmelidir¹⁰.

Değerlendirme soruları, kapsam geçerliliğine sahip olmalı ve farklı soru tiplerini (yazılı yoklama, çoktan seçmeli, boşluk doldurmalı v.b.) kapsamalıdır. Ders kitabında öğrencilerin bilgilerinin ölçülmesinde belleğe dayalı sorulardan kaçınarak, onlara coğrafya öğretiminin amaçlarına uygun olarak düşündürücü, araştırmacı, sebep ve sonuçlar arasında ilişki

⁹ Demirci Ali, (2003), "Ders Kitapları ve Kitap Setlerinin Merkezli Eğitim Ayısından Coğrafya Öğretimindeki Rolünün AUD'deki Örnekleri Yönünden Değerlendirilmesi", **Marmara Coğrafya Dergisi**. Sayı:7, İstanbul.

¹⁰ Kılıç, Seven, **Ön.ver.**

kurabilecekleri sorular sorulmalıdır ". Kitapta geçen alıştırmaların cevaplarına ve metinlerde ara sorulara yer verilmelidir.

Gelişmiş ülkelerin ülkeler coğrafyasına ilişkin ders kitaplarında olduğu gibi ünite sonlarında ya da konuların uygun yerlerinde özet metinlere yeterince yer verilmelidir. Özet metinlere ülkemizdeki ülkeler coğrafyası ders kitaplarında yer verilmemiştir.

Ülkeler coğrafyası ders kitaplarında metinlerde önemli kavramlara ve konulara dikkat çekecek şekilde vurgu (koyu-italik yazma, sayfa altı bilgi v.b.) yapılmalıdır.

Okuma parçaları, programda yer alan amaçlar doğrultusunda konuların daha rahat anlaşılmasına katkı sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. Konunun özelliğine göre okuma parçaları soyut konuları somutlaştırmada, önemli bir konuyu detaylı bir şekilde açıklamada kullanılmalıdır.

Ders kitabının gerekli yerlerinde öğrencilerin okudukları kısım ile bütün arasındaki bağlantıyı kurabilmelerine yardımcı olacak şekilde şema türündeki araçlara yer verilmelidir.

Gelişmiş ülkelerdeki ilk ve ortaöğretim coğrafya ders kitaplarına benzer şekilde ülkeler coğrafyası ders kitapları atlas işlevini yerine getirebilmelidir. Lise ülkeler coğrafyası ders kitabı, öğrencilerin ders sırasında ve ders dışında ders konularına ilişkin haritalara ihtiyaç duyduğunda bu gereksinimlerini karşılayacak şekilde düzenlenmelidir.

Ortaöğretim ülkeler coğrafyası ders kitaplarına ilişkin alana özgü çağdaş ölçütler ihtiva eden ülkeler coğrafyası ders kitapları yönetmeliği hazırlanmalıdır.

Ülkeler coğrafyası ders kitaplarının hazırlanması bir ekip çalışması gerektirir. Bu ekipte, konu alanı uzmanları, program geliştirme uzmanları yanı sıra, eğitim psikologuna, görsel ve biçimsel tasarımcılar ile dilbilimcilere görevler verilmelidir. Kitap hazırlama bir ekip işini

" Aynı.

gerektirdiğinden, bu ekipte yukarıda belirtilen alanlardan uzmanların mutlaka bu çalışmalara katılmalarını gerektirmektedir¹².

Ülkeler coğrafyası ders kitaplarına yönelik günümüzde gelişmiş ülkelerde olduğu gibi bir öğretim paketi oluşturulmalıdır. Bu pakette şu materyallere yer verilmelidir: Öğrenci kitabı, öğretmen kılavuz kitabı, öğretmenler için kaynaklar kitabı ya da ders araçları kutusu, öğretim asetatları, bilgisayar test bankası/disket, yazılım/disket ve kullanım kılavuzu, video kaset, harita, grafik, afişler v.b.¹³. Ülkeler coğrafyasına yönelik öğrencilerin ders kitaplarını daha verimli kullanmalarına yardımcı olması bakımından öğrenci çalışma kitapları ve öğrenciye rehberlik edilmesini kolaylaştıracak öğretmen kılavuz kitapları hazırlanmalıdır. Öğrenci çalışma kitabı, öğrencilerin ders öncesi, ders içi ve ders sonrası çalışmalarına yön verebilecek araç olarak kullanılabilir¹⁴. Öğretmen kılavuz kitabı ise coğrafya öğretim programında yer alan genel amaç ve açıklamalar doğrultusunda öğrencilere kazandırılacak davranışları gerçekleştirmede öğretmenlere yardımcı kaynak bir kitap olacaktır.

B.İçeriğe İlişkin Öneriler

İçerik; ders kitabının hazırlanmasında, seçiminde ve özellikle de sahip olduğu niteliğin tespit edilmesinde birinci derecede öneme sahiptir. Nitelikli bir ülkeler coğrafyası ders kitabında içerik; gereksiz ayrıntı ve bilgiden arındırılmalı, mümkün olduğunca günlük hayatla bağlantılı olarak işlenmelidir. İçeriğin hayata uygulanabilir nitelikte verilmesine özen gösterilmelidir.

¹² Şahin Cemalettin, Nuri Yavuz, Servet Karabağ, Neşe Tertemiz, Leyla Ercan, Yücel Kayabaşı, Şenay Şen, Dilek Oğuzoğlu, (2001), **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi, T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük)**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Yayın No:285.

¹³ Şahin-v.d., Ön. ver. s. 9-10.

¹⁴ Kılıç, Seven, Ön.ver.

Şahin'in¹⁵ coğrafya öğretmenlerinin ülkeler coğrafyası dersine ilişkin fikirlerini de içeren anket çalışmasında ankete katılan coğrafya öğretmenlerinin %57,4'ü, öğrencilerin en az ilgi gösterdiği coğrafya dersinin ülkeler coğrafyası dersi olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun sebebi olarak da özellikle üniversite giriş sınavlarında soru sorulmaması, ezbere dayalı olması, öğrenciler tarafından sıkıcı ve gereksiz olarak nitelenmesi gibi nedenler gösterilmektedir. Ülkeler coğrafyası dersinin diğer coğrafya derslerine nazaran daha sıkıcı ve zor olarak algılanmasında ortaöğretim ülkeler coğrafyası ders kitaplarının da önemli bir paya sahip olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle söz konusu ders kitaplarında ülkeler coğrafyasının yaşamdaki yeri ve önemi verilmelidir.

Nitelikli bir ülkeler coğrafyası ders kitabı öğrencinin kendi kendine öğrenmesini sağlayacak çeşitli yönerge, açıklama ve ipuçları içermelidir¹⁶. Ülkeler coğrafyası ders kitaplarında içerik; öğrenciyi sınıf içinde ve dışında aktif hale getirmeli, daha çok öğrenmeye, incelemeye, araştırmaya, başka kaynaklara başvurmaya teşvik edecek şekilde düzenlenmelidir. Ülkeler coğrafyası ders kitapları öğrencileri ezberciliğe yöneltmeden, eleştiren, düşünen ve üreten bireylerin yetişmesine imkân tanınmalıdır.

Ülkeler coğrafyası ders kitapları bilgi dolu ansiklopediler olmamalıdır. Ülkelerin nüfusları, yüzölçümleri, şehirleri gibi kısmen değişken olan ansiklopedik ve istatistik bilgiler üzerinde durulmamalı, bunlar akılda kalacak ve Türkiye ile karşılaştırılacak şekilde verilmelidir. Örneğin Yunanistan'ın nüfusu Türkiye'nin 1/8'i, yüz ölçümü bildirirken 1/7'si gibi ifadeler kullanılmalıdır¹⁷.

Şahin Cemalettin, (2001), "Ortaöğretim Coğrafya Müfredat Programı Hakkında Bir Araştırma", **Marmara Coğrafya Dergisi**. Sayı:3, Cilt:2, s. 134, İstanbul.

¹⁶ Yanpar Tuğba Şahin. (1998), "İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi", Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, VII. **Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi**. Cilti, Konya.

¹⁷ Şahin Cemalettin. (2003), **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (Sosyal Bilgiler)**. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık, s. 296.

Dünya ülkelerine ilişkin metinlerde kavramlar ve mekânların kritik olanları seçilmelidir ve bunlar diğerlerine nazaran daha detaylı bir şekilde açıklanmalıdır.

Ders kitabında öğrenciler ülkeler coğrafyasına ilişkin eğitim-öğretim sürecinin vazgeçilmez bir parçası olan atlaslardan sürekli yararlanılması hususunda uyarılmalıdır. Konuların özelliklerine göre ilgili haritalar, atlaslar ve model küre üzerinde gerekli çalışmalara yer verilmelidir. Kitapta konunun içeriğine göre ihtiyaç halinde gerekli bilgileri dilsiz haritalara aktarmaya yönelik uygulamalara yer verilmelidir.

Ülkeler coğrafyası ders kitaplarında yer adları ve istatistiklerin en tipik olanları seçilmelidir. İstatistikî bilgiler, ders kitabının basım tarihine bakıldığında güncel olmalıdır.

Konular, öğretime yardımcı unsurlarla (harita, fotoğraf, tablo, grafik, şema v.b.) yeterince beslenerek daha anlaşılır hale getirilmelidir. Ülkeler coğrafyası ders kitaplarında çeşitli harita, fotoğraf, grafik, diyagram vb. öğretime yardımcı unsurları yorumlamaya yönelik çalışmalara yer verilmelidir.

Ülkeler coğrafyası ders kitapları öğrencilere teknoloji aracılığıyla bilgi edinmeleri için kişisel mülakatlar, yazılı medya (gazete ve dergiler), görsel medya (televizyon, CD) ya da yazılı kaynaklardan (sözlükler, ansiklopediler) yararlanarak projeler hazırlamaya fırsatlar tanımalıdır. Ülkeler coğrafyası ders kitapları öğrencileri güncel yazılı ve görsel medyadaki dünya ve ülkelere ilişkin haberlerin coğrafi yönünün tespit etmeye yönelik çalışmalara yönlendirmelidir.

Ülkeler coğrafyası ders kitapları Dünya toplumlarının değerlerini, bakış açılarını, değişme ve gelişmelerini yansıtan kültürel ürünler olmalıdır¹⁸.

Ders kitabında ülkeler anlatılırken yer şekilleri, iklim, bitki örtüsü, üretilen ürünler v.b. gibi konuların dışında ülkemiz açısından bu ülkelerin stratejik önemi, karşılıklı ilişkilerimizin tarihi süreçteki değişimi de değerlendirilmelidir.

Ülkeler coğrafyası ders kitaplarında bir yandan hızla artan Dünya nüfusu, diğer yandan gelişmiş ülkelerin (başta A.B.D.) daha fazla refah isteyen halkı için gerekli olan daha fazla enerjiye (petrol, doğalgaz) sahip olma isteği karşısında daha da önem kazanan bu ülkelerle Türkiye'nin daha yakından, daha bilinçli ve daha akılcı olarak ilgilenmesi gerekliliğinin hayati öneme sahip olduğu konusu üzerinde de önemle durulmalıdır¹⁹.

Dünya bölgeleri ve ülkeleri, birbirleriyle ve Türkiye ile çeşitli coğrafi özellikleri dikkate alınarak kıyaslamalı bir şekilde tanıtılmalıdır. Müfredatta yer alan ülkelerde varsa yaşayan Türk nüfusu, bunların yaşam biçimleri ve Türkiye ile ilişkilerini yansıtan metinlere geniş ölçüde yer vermelidir. Programda yer alan ülkeler ve ülkemiz arasındaki tarihi, kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkilerine yer verilmelidir.

Ülkeler coğrafyası ders kitapları öğrencilerin yakın çevresindeki yaşam ortamı ile incelenen mekânlar (kıtâ, ülke) arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları bulduran çalışmalara yer vermelidir.

Ülkeler siyasi, ekonomik, sosyal vb. açıdan değişime uğramaktadır. Bu değişim ülkeleri sürekli takip etmeyi zorunlu kılar. Ülkeler coğrafyası ders kitaplarının günceli yakalaması ve en yeni bilgilerle öğrenciyi donatması gerekir²⁰.

Ders kitabında müfredatta yer alan bölgeler ya da ülkelerdeki coğrafi olayların (doğal, beşeri, ekonomik) dağılışı, bunlar arasındaki sebep ve sonuç ilişkileri, coğrafi olayların farklı dağılışı sonucunda bölge ya da

¹⁹ Şahin, (2003), Ön. ver. s. 297.

²⁰ Sekin Sefa, Ali Özel. (2002), "Türkiye'de Ülkeler Coğrafyası Çalışmalarının Tarihi Gelişimi", **Marmara Coğrafya Dergisi**. Sayı:6, İstanbul.

ülkede meydana gelmiş olan değişik karakterdeki alanların özellikleri yeterince açıklanmalıdır.

C.Dil ve Anlatıma İlişkin Öneriler

Ders kitabında yazım kurallarına uyulmalıdır. Ders kitabı yazarları, Türkçe sözlük ve imlâ kılavuzunu yanlarından ayırmamalıdır. Detaylı anlatımdan kaçınılmalı, anlatım sade olmalıdır. Metinler, öğrencilerin gelişim seviyelerine uygun olmalıdır. Aynen yazılması gereken yabancı kelimelerin yanlarında parantez içinde Türkçe okunuşları verilmelidir. Anlatımda doğrudan öğrenciye hitap eden bir üslup izlenmelidir. Öğrenci metni okuyunca, kendisine seslenildiğini sezebilmelidir.

D.Görsel Tasarıma İlişkin Öneriler

Okullarda eğitimin sürdürülmesinde çeşitli öğretim araçları kullanılmaktadır. Günümüzde elektronik teknolojinin gelişmesi ile bilgisayar, video, televizyon, slâyt gibi teknolojik eğitim araçları, eğitimin etkin malzemeleri olarak kullanılabilir. Ancak bu teknolojik gelişmeler, ülkemizdeki bütün okullarımıza yaygın olarak girmediğinden, kitap temel öğretim aracı olarak hâlâ birinci derecede önemlidir²¹. Ülkeler coğrafyası ders kitapları; harita, fotoğraf, grafik vb. öğretime yardımcı unsurlar bakımından zengin olmalıdır. Bu sayede, lise ülkeler coğrafyası ders kitapları teknolojik araç, gereçlerin rolünü bir ölçüde üstlenebilecektir.

Ülkeler coğrafyası görsel öğelerin en çok kullanıldığı derstir. Anlatılacak konuların pek çoğunun görsel öğelerle doğrudan ilişkili olması ülkeler coğrafyası ders kitaplarındaki görsel düzenin önemini artırmaktadır. Bunun için diğer disiplinlere nazaran ülkeler coğrafyası ders kitaplarında görsel düzene ilişkin düzenlemelere dikkat edilmelidir²².

²¹ Kılıç, Seven, Ön. ver. s. 25.

lkeler coğrafyası ders kitaplarında konuları açıklayıcı ve tamamlayıcı nitelikteki öğretime yardımcı unsurlara (harita, fotoğraf, tablo, Őekil, grafik, Şema vb.) yeterince yer verilmelidir. Bunlar metinlerin kolay kavranmasını sağlayacak biçimde, uygun yerlere konulmalı ve gerekli açıklamalar (baŐlıklar, alt yazı vb.) yapılmalıdır. Görsel araçlar, ğrenci gelişim basamaklarına ve konulara uygun düzenlenmelidir. Görsel materyaller sayfa düzeni ile uyumlu olmalıdır. Görsel materyaller numaralandırılmalı, uygun baŐlıklara sahip olmalı, sayfa içerisinde uygun yere konulmalı, açık ve anlaşılır olmalıdır.

Görsel araçlar güncel ve ğretim için yararlı, dersin içeriğine uygun olarak düzenlenmelidir. Baskıları açık, net, estetik ve anlaşılır olmalıdır. Grafiklerin etkililiği, amaca uygun seçilmesine ve tasarım kalitesine dayanır. Bilgileri grafiğe dnŐtirmeden önce, grafik olarak gösterilmesinin yararlı olup, olmayacağına ve en uygun grafik türünün ne olacağına karar verilmelidir²³. Sütun, daire diyagramları, çizgi grafikler, resimli (sembol) grafikler, Őemalar ve haritalara konularla ilgisi lsnde hangisi daha etkili olacak ise o kullanılmalıdır.

lkeler coğrafyası ders kitaplarında yer alan istatistik! bilgiler ile bunlara dayalı olarak hazırlanan görsel materyallerin (harita, grafik, diyagram v.b.) en son verileri içermesine zen gösterilmelidir.

lkeler coğrafyası ders kitaplarında öğrenciler için sınıf içi veya dıŐı coğrafi aktiviteler yaptırma ya yönelik çeşitli materyallere (dilsiz harita alıŐmalan, kitapta öğrenilen coğrafi terimlerden oluŐturulmuŐ kare bulmacalar vb.) yer verilmelidir²⁴.

²³ Tosun Cemal, Recai Doğan, Ayşe Korkmaz. (2001), **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi)**. Ankara: Nobei Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Yayın No.284, s. 45.

^M Gümüş Ergin. (2004), "Ortaöğretim Coğrafya Ders Kitaplarına Bir Bakış", **Hasan Ali Vcel Bęitim Fakültesi Dergisi**. Sayı:i, Ő.83-87, İstanbul

Yukarıda verilen niteliği artırmaya yönelik önerilerden yararlanarak orta öğretim ülkeler coğrafyası ders kitapları birbirleri ile kıyaslanıp, birbirlerine göre güçlü ya da zayıf yanları ortaya konabilir. Elde edilen veriler doğrultusunda kullanılacak olan eserin zayıf yönlerinin tespit edilmesi, bunları giderecek eğitimin-öğretim etkinliklerini belirleme konusunda öğretmene rehberlik edecektir.

SONUÇ

Orta öğretim ülkeler coğrafyası ders kitaplarının niteliklerinin artırılabilmesi için öncelikle bilim ve teknolojideki gelişmeler dikkate alınarak coğrafya öğretim programında köklü bir değişime gereksinim vardır. Bu çağdaş müfredat doğrultusunda hazırlanacak olan ülkeler coğrafyası ders kitapları, eğitim ve öğretimi etkili kılacak bir şekilde planlanmalı ve gelişmiş ülkelerin ders kitabı standartlarına uygun olmalıdır. Öğretimin kalitesini yükseltmek için ders kitapları ile ilgili araştırmaların devam etmesi ve bir ders kitabından beklenenlerin ortaya çıkarılması önemlidir. Orta öğretim coğrafya müfredatında alan ve basamaklarına uygun olarak davranışlar belirlenmemiş olduğu için hangi konuda ne kadar bilgi verileceği belirsizdir. Bu durum ülkeler coğrafyasına ilişkin engin bilgi yığınınından uygun olanlarını kitaba aktarma konusunda yazarları fazlasıyla özgür bırakmaktadır. Sonuçta içinde bulunulan çağın özelliklerini ve değişen koşullarını yansıtmayan eserler ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Atalay İbrahim. (2000), Ülkeler Coğrafyası (Lise). İstanbul:İnkılâp Yay.
- Atalay İbrahim. (2002), Dünya Coğrafyası. İstanbul:İnkılâp Yay.
- Atalay İbrahim. (2004), "Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Dizisinde Yayımlanan Coğrafya Ders Kitapları Hakkında Düşünceler", I. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi (15-17 Mayıs 2003), Tebliğler, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Ataman Ayşegül, Melike Şapolya Erol, Münire Gevrekçi, Melek Çakmak, Leyla Ercan, Sedat Yüksel, Şaban Çetin. (2001), Konu Alanı Ders Kitabı

- İnceleme Kılavuzu (Yabancı Dil).** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Yayın No:280.
- Bakaç Mustafa, Teoman Kesercioglu. (2000), "Fen Bilgisi öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarına Genel Bir Bakış", **IV. Fen Bilimleri Eğitimi Kongresi**, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara
- Ceyhan Erdal, Birol Yiğit. (2003), **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi.** Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çelik Hakan, Ali Mercan, Kâmil Ünel, Yusuf Yürük. (2003), **Ülkeler Coğrafyası (Liseler İçin).** Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları:3490, Ders Kitapları Dizisi:691.
- Demirci Ali. (2003), "Ders Kitapları ve Kitap Setlerinin Merkezli Eğitim Açısından Coğrafya Öğretimindeki Rolünün ABD'deki Örnekleri Yönünden Değerlendirilmesi", **Marmara Coğrafya Dergisi.** Sayı:7, İstanbul.
- Doğanay Hayati. (2002), **Coğrafya Öğretim Yöntemleri.** Erzurum: Aktif Yayınevi, 5.Baskı.
- Duman Tayyip, Necmettin Karakaya, Melek Çakmak, Müren Eray, Mahmut Özkan. (2001), **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (Matematik).** Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Yayın No:282.
- Durukafa Gönül. (2000), "Ders Kitabı Analizi ve Analiz Ölçütleri", **II. Ulusal Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu**, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Çanakkale, s.211-216.
- Engin İdris, Yavuz Akbaş, Ebru Gençtürk. (2003), "I. Coğrafya Kongresinden Günümüze Liselerimizde Müfredat Programlarındaki Değişimler", **Milli Eğitim Dergisi.** Sayı: 157.
- Erdoğan Yusuf. (1997), **Ülkeler Coğrafyası Ders Kitabı.** Ankara: BEM-KOZA Eğt. Bas. Yay. San. Tic. Ltd. Şti.
- Gözenç Selami, Celal Aydın. (1997), **Liseler İçin Ülkeler Coğrafyası.** Ankara: Doğan Yayıncılık.
- Gümüş Ergin. (2004), "Ortaöğretim Coğrafya Ders Kitaplarına Bir Bakış", **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi.** Sayı:1, s.83-87, İstanbul.
- Kılıç Abdurrahman., Serdal Seven. (2002), **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi.** Pegem Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (1983), "Ortaöğretim Kurumları Coğrafya Programı", **Tebliğler Dergisi.** Sayı:5639, Ankara.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (1992), "Ortaöğretim Kurumları Coğrafya Programı", **Tebliğler Dergisi.** Sayı:2357, Ankara.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (1995), "Ders Kitapları Yönetmeliği", **Tebliğler Dergisi.** Sayı:2434, Ankara.

- Sekin Sefa, Ali Özel. (2002), "Türkiye'de Ülkeler Coğrafyası Çalışmalarının Tarihi Gelişimi", **Marmara Coğrafya Dergisi**. Sayı:6, İstanbul.
- Şahin Cemalettin, Nuri Yavuz, Servet Karabağ, Neşe Tertemiz, Leyla Ercan, Yücel Kayabaşı, Şenay Şen, Dilek Oğuzoğlu. (2001), **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi, T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük)**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Yayın No:285.
- Şahin Cemalettin. (2001), "Ortaöğretim Coğrafya Müfredat Programı Hakkında Bir Araştırma", **Marmara Coğrafya Dergisi**. Sayı:3, Cilt:2, s. 125—138, İstanbul.
- Şahin Cemalettin. (2003), **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (Sosyal Bilgiler)**. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Tosun Cemal, Recai Doğan, Ayşe Korkmaz. (2001), **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi)**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Yayın No.284.
- Yanpar Tuğba Şahin. (1998), "İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi", Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, **VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Cilt: 1, Konya**.